

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

Szente-Varga Mónika

Konfliktus és biztonság Közép-Amerikában

Szente-Varga Mónika
Konfliktus és biztonság
Közép-Amerikában

Szente-Varga Mónika

Konfliktus és biztonság Közép-Amerikában

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

Budapest, 2023

Szakmai lektorok
Thomázy Gabriella és Bata-Balog Amadea

Kiadja a Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Ludovika Egyetemi Kiadó
A kiadásért felel: Deli Gergely rektor
Székhely: 1083 Budapest, Ludovika tér 2.
Kapcsolat: kiadvanyok@uni-nke.hu

Felelős szerkesztő: Kilián Zsolt
Olvasószerkesztő: Csinta Áron
Tördelőszerkesztő: Kilián Zsolt
Korrektor: Kutas Éva

ISBN 978-615-6598-24-0 (ePDF)
ISBN 978-615-6598-25-7 (ePub)

© Szente-Varga Mónika, 2023
© A kiadó, 2023

Minden jog védve.

Tartalom

<i>Bevezető gondolatok</i>	9
Guatemala	11
Gazdaság	11
Történelmi háttér és politikai élet	13
Társadalom	21
Kihívások	26
Külkapcsolatok	28
Magyar vonatkozás	31
Honduras	33
Gazdaság	34
Történelem és politika	37
Bűnözés, bandák, kábítószer-kereskedelem, korrupció	40
Társadalom	45
Kivándorlás	48
Külpolitika	49
Kihívások és lehetőségek	51
Magyar vonatkozás	52
El Salvador	53
Politikai élet	54
Korrupció, bandák és migráció	64
Kihívások	66
Külkapcsolatok	68
Magyar vonatkozás	71
Nicaragua	73
Gazdaság és társadalom	74

Politikai élet	77
Külkapcsolatok	87
Magyar vonatkozás	90
Costa Rica	93
Gazdaság és társadalom	93
Konfliktus és béke	96
Energia	101
Politika és hadsereg	103
Magyar vonatkozás	104
Panama	107
Geostratégiai kontextus	107
Politikai fejlemények	109
Gazdaság és társadalom	117
Magyar vonatkozás	121
<i>Összefoglaló táblázat</i>	123
<i>Irodalomjegyzék</i>	125

„A béke nem terror vagy félelem eredménye.

A béke nem a temetők csendje.

A béke nem az erőszakos elnyomással
elért némaság.

A béke mindenki nagyvonalú és háborítatlan
hozzájárulása mindenki más javáért.

A béke dinamizmus.

A béke nagylelkűség.

Jog és kötelesség.”

(Óscar Romero)

Bevezető gondolatok

A modern kori Latin-Amerikával kapcsolatos kutatásokon belül a közép-amerikai földhíd általában marginális szerepet tölt be, kivéve azokat a vészterhes időszakokat, amikor a konfliktusok a régióra irányítják a figyelmet. Ilyen volt az 1980-as évek, amikor három országban, Nicaraguában, El Salvadorban és Guatemalában is polgárháború zajlott. Ahogy a fegyveres konfliktusok elcsitultak az 1990-es években, úgy a figyelem is lanyhult, s inkább csak a 2010-es évektől jelentek meg átfogó elemzések,¹ amikor is a helyi és transznacionális bandák térnyerése, az emberölések kiemelkedően magas száma, a kábítószer-csempészet, a korrupció, a jelentős elvándorlás újra a régióra irányította a figyelmet.

A könyv célja, hogy rámutasson, milyen politikai, társadalmi, gazdasági és környezeti biztonsági kihívásokkal szembesül a közép-amerikai térség a 21. században. Mindezt szelektált történelmi háttér keretében teszi, amely elsősorban az utóbbi 50 évre terjed ki. A kötet hat, spanyol gyarmati háttérrel rendelkező, a közép-amerikai földhídon elhelyezkedő ország, Guatemala, Honduras, El Salvador, Nicaragua, Costa Rica és Panama politikai, társadalmi és gazdasági folyamatait elemzi. Kitér a külkapcsolatokra, különös tekintettel az Amerikai Egyesült Államokkal való változó, de mindig alárendelt viszonyra, továbbá a Kínai Népköztársaságra, amely az USA közelsége és a Tajvant elismerő országok miatt szeretné megerősíteni gazdasági és diplomáciai jelenlétét a földhídon.

A Barry Buzan és Ole Wæver által jegyzett regionális biztonsági elméletben² az amerikai kontinens két részre oszlik. Az észak-amerikai biztonsági komplexum része Kanada, az Amerikai Egyesült Államok, Mexikó, a Karib-térség és külön alrendszerként alkotva a közép-amerikai földhíd. Utóbbi saját biztonsági dinamikával rendelkezik, de – mint jelen kötet is alátámasztja – kitett a komplexumban zajló folyamatoknak, és nagyban függ a nemzetközi viszonyoktól,

¹ Fabrice Lehoucq: *The Politics of Modern Central America: Civil War, Democratization, and Underdevelopment*. Cambridge, Cambridge University Press, 2012; Aviva Chomsky: *Central America's Forgotten History: Revolution, Violence, and the Roots of Migration*. Boston, Beacon Press, 2021.

² Barry Buzan – Ole Wæver: *Regions and Powers. The Structure of International Security*. Cambridge, Cambridge University Press, 2003.

mint például a világgazdasági változások, a nemzetközi rendszer polaritása és az Amerikai Egyesült Államok szerepe a világban.

Magyar nyelven elérhetőek átfogó tudományos, a szubkontinens történetét a prehispan időszakról a 20. század második feléig nyomom követő kötetek;³ a régió történetének bizonyos időszakára vagy országcsoportjaira fókuszáló könyvek;⁴ továbbá országmonográfiák: Brazília, Kuba és Mexikó esetében.⁵ Ez a könyv hiánypótló céllal, tankönyvjelleggel íródott. Egy nagyjából 500 ezer km²-nyi területre fókuszál a megközelítőleg 20 millió km²-es Latin-Amerikán belül. Ezáltal mód nyílik a vizsgált folyamatok mélyebb elemzésére, amelyet a korábban kiadott átfogó kötetekben a területi korlátok nem tettek lehetővé. Minden országelemzés magyar alfejezettel zárul, amelynek célja az adott államot a bilaterális kapcsolatok, a történelmi találkozások, avagy metszéspontok segítségével közelebb hozni az olvasóhoz. A könyv magyar célközönségnek, elsősorban egyetemi hallgatóknak készült. Haszonnal forgathatják továbbá oktatók, kutatók és a latin-amerikai régió iránt érdeklődők.

³ Wittman Tibor: *Latin-Amerika története*. Budapest, Gondolat, 1971; Anderle Ádám: *Latin-Amerika története*. Szeged, Pannonica, 1998.

⁴ Semsey Viktória: *Latin-Amerika 1750–1840. A gyarmati rendszer felbomlásától a független államok megalakulásáig*. Budapest, L'Harmattan, 2013; Szente-Varga Mónika – Bács Zoltán György (szerk.): *Dél-Amerika a 21. században – társadalmi, gazdasági és politikai konfliktusok*. Budapest, Dialóg Campus, 2019.

⁵ Boris Fausto: *Brazília rövid története*. Budapest, Equinter, 2011; Anderle Ádám: *Kuba története*. Budapest, Akkord, 2004; Lynn V. Foster: *Mexikó története*. Szeged, Pannonica, 1999; Daniel Cosío Villegas et al.: *Mexikó rövid története*. Budapest, Eötvös József Kiadó, 2002.

Guatemala

A maják egy része elmenekült az európai hódítók elől, és – a mai Guatemala területén – Petén dzsungelében telepedtek le, ahol egészen a 17. század végéig megőrizték önállóságukat. Az utolsó Itza-uralkodó erőszakos halála és Nojpeténnek, a birodalmi központnak a lerombolása (1697) időben nagyjából egybeesett II. Károly, Spanyolország utolsó Habsburg-uralkodójának halálával (1700).⁶ Bár a maja civilizációval sokan inkább Mexikót kapcsolják össze, azonban – a jelenlegi politikai határok alapján – Guatemalára, Belizére, El Salvadorra és Hondurasra is kiterjedt. Guatemala gazdag maja emlékekben (például tikali piramisok, quiriguái sztélék) és természeti látványosságokban (a Semuc Champey, a Yaxhá-lagúna, a vulkáni Atitlán-tó). „Az Atitlán-tó, a tűzhányók és kertek ezüstöszöld ragyogása a meztelen nap sugárkévéit áteresztő ködben, a hegyormokra tűzött fehér felhőfoslányok – ó, Guatemala, köszönet neked, ezt a látványt sohasem felejtjük el!”⁷

Gazdaság

Guatemala perifériaországgként kapcsolódik a világgazdasághoz; legfőbb kiviteli cikkei mezőgazdasági termékek. A banán (9,9%), a kávé (5,9%) és a cukor (6%) együtt az export egyötödét tette ki a 2010-es évek végén (2019).⁸ Érdemes hozzátenni, hogy a banán, a kávécsereje és a cukornád sem őshonos az amerikai kontinensen, természetük a gyarmati időszakban – a banán esetében még később, nagy mennyiségben csak a 20. században – kezdődött.

Guatemala legfontosabb kereskedelmi partnere az Amerikai Egyesült Államok. A guatemalai export döntő többsége Észak- és Közép-Amerikába irányul.

⁶ Foster (1999): i. m. 91.

⁷ Norbert Frýd: *Mosolygó Guatemala*. Budapest, Gondolat, 1960. 117.

⁸ A fejezetben minden gazdasági statisztika a 2019-es évre vonatkozik, ha nincs külön jelezve.

A Kínai Népköztársaság nem tartozik a guatemalai kivitel fontosabb célországai közé, viszont import tekintetében a második.⁹

Ennek nemcsak gazdasági, hanem politikai jelentősége is van, hiszen Guatemala azon kevés állam közé tartozik, amely továbbra is Tajvant ismeri el, és a Kínai Népköztársasággal nem tart fenn diplomáciai kapcsolatot. Utóbbi erősödő gazdasági jelenléte azonban külkapcsolatai újragondolására készítheti a közép-amerikai ország vezetését.

A mezőgazdaság az ország GDP-jének 14%-át adja, míg a lakosságnak közel egyharmada dolgozik ebben a primer szektorban. Kukoricát termelnek a legnagyobb területeken, utána következnek a kávé, a cukornád és a bab a terület nagysága alapján.¹⁰

Guatemala a közép-amerikai államokkal ellentétben rendelkezik kőolaj-készlettel. Vannak arany- és ezüstlelőhelyei. A Motagua folyó völgyében továbbá jelentős, talán a világ egyik legnagyobb jádelelőhelye található.¹¹ Bár mindezek fontos bevételi forrást jelenthetnének, kitermelésükkel kapcsolatban számos kérdés merül fel, különösen környezetvédelmi megfontolások és a helyi lakosság életminősége szempontjából. Tanulságos lehet az ún. Marlin Project. Ennek háttérében a *Montaña Exploradora de Guatemala* cég áll, a kanadai Glamis Gold leányvállalata,¹² amelyet azzal a céllal hoztak létre, hogy aranyat és ezüstöt termeljen ki San Marcos tartományban. A projektet a Világbank 45 millió dolláros kölcsönrel támogatta, s mellette állt ki a guatemalai kormány is. Ugyanakkor súlyos kritikákkal illették mind a helyiek, mind magas rangú egyházi vezetők. Aggodalomra ad okot a várható vízigény (egy helyi földműves napi vízfogyasztása 30 liter körül mozog, míg a bányáknak 250 ezer litert használna óránként); a gépek üzemeltetéséből és az anyagszállításból adódó környeztkárosítás, továbbá a szinte elkerülhetetlen ciánszennyezés, amely a talajvízbe kerülve hosszú távú egészségkárosodáshoz vezet.¹³

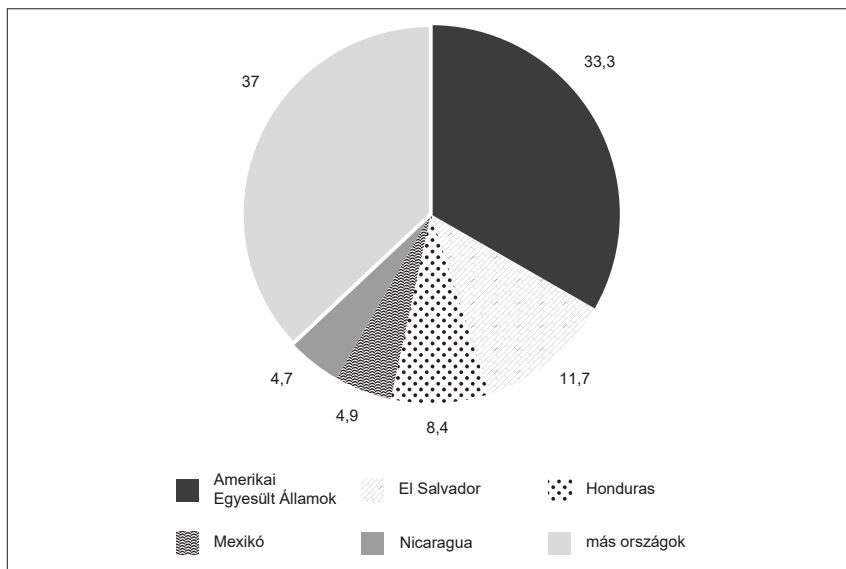
⁹ OEC (2019b): i. m.

¹⁰ InfoIarna: *Agricultura* (é. n.).

¹¹ La Casa del Jade: *Sobre el jade* (2020).

¹² Megvásárolta a Goldcorp.

¹³ Benjamin Witte: Multinational Gold Rush in Guatemala. *NACLA Report on the Americas*, 39. (2016), 1. 8–11.

1. ábra. Guatemala exportjának célországai

Forrás: OEC: *Country Profile: Guatemala* (2019b)

A guatemalaiak közel 10%-a él külföldön, elsősorban Mexikóban, az Amerikai Egyesült Államokban, Kanadában és a közép-amerikai földhíd államaiban. A hazautalt összegek a GDP 9,9%-ának feleltek meg 2014-ben,¹⁴ és százalékos arányuk azóta folyamatosan nőtt, elérve a 14,7%-ot 2020-ban,¹⁵ ezáltal mind gazdasági, mind társadalmi szempontból jelentősek.

Történelmi háttér és politikai élet

Guatemalát nem demokratikus politikai irányítás jellemezte története során, gyakoriak voltak a caudillók és/vagy diktátorok az ország élén. Bár akadtak

¹⁴ *Migration and Remittances Factbook*. Harmadik kiadás. Washington, DC, KNOMAD – World Bank Group, 2016. 13.

¹⁵ World Bank: *Personal Remittances Received (% of GDP) – Guatemala* (2020d).

hosszan regnáló, mint például Justo Rufino Barrios (1873–1885), a több mint 20 éven át elnöklő, ezáltal Közép-Amerikában rekordernek számító Manuel Estrada Cabrera (1898–1920) és Jorge Ubico tábornok (1931–1944),¹⁶ inkább a gyakori hatalmváltás tekinthető általános tendenciának. 1930 és 1996 között, azaz a gazdasági világválság és a guatemalai polgárháború lezárása között 24 elnöke volt az országnak, közülük mindössze hatan tudták kitölteni teljes elnöki ciklusukat.¹⁷

Az 1931-ben az elnöki székbe kerülő Jorge Ubico hatalmát végül az 1940-es évek közepén tüntetések és sztrájkhullám törte meg. A Guatemala élére kerülő triumvirátust rövid időn belül fiatal tisztek által szervezett puccs döntötte meg 1944-ben (októberi forradalom). Ennek eredményeképpen választásokat tartottak, szavazhattak a 18. életévüket betöltött írástudó nők és a férfiak (írástudók és analfabéták). Ez a politikai nyitás egybeesett az általános latin-amerikai folyamatokkal: a második világháború vége demokratizálódási hullámot indított el, amely Latin-Amerika számos országában politikai változásokat indukált, például választások formájában. Guatemala szempontjából szintén fontos volt, hogy a szomszédos El Salvadorban 1944-ben buktatták meg Maximiliano Hernández Martínez diktátort.

Az 1945-ös választásokat nagy fölényrel, a szavazatok 85%-ával Juan José Arévalo filozófiaprofesszor nyerte meg.¹⁸ Ugyanebben az évben került sor az új alkotmány kidolgozására, amely nagyban az 1910-es mexikói forradalom vívmányán, az 1917-es mexikói alkotmányon alapult. Az 1945-ös alapcharta legelső cikke a következőképpen fogalmaz: „Guatemala független, szuverén és szabad köztársaság; elsődleges célja, hogy garantálja lakosainak a szabadságot, a kultúrához való hozzáférést, a gazdasági jólétet és a társadalmi biztonságot.” A harmadik, *Társadalmi garanciák* című fejezetben rögzítették, hogy „a munka egyéni jog és társadalmi kötelezettség”, továbbá hogy a munkakerülés

¹⁶ Thomas E. Skidmore – Peter H. Smith – James N. Green: *Modern Latin America*. Hetedik kiadás. New York – Oxford, Oxford University Press, 2010. 108.

¹⁷ Dirk Kruijt: Guatemala's Political Transitions, 1960s–1990s. *International Journal of Political Economy*, 30. (2000), 1. 34–35.

¹⁸ Anderle Ádám: *Latin-Amerika története*. Második, javított és bővített kiadás. Szeged, JATEPress, 2010. 115.